

PRIMORSKI GLAS

Naroča se za Avstrijo pod naslovom: Lidova tiskarna, Wien V., Margaretenplatz 7.
Za vse ostale države pa se sprejemajo naročila pri Založbi „Jug“ v Ljubljani,
Selenburgova ulica 7/II, SHS.

Naročnina znača: za Avstrijo: četrletno S 2.—, celoletno S 8.—; za Jugoslavijo:
četrletno Din. 15.—, celoletno Din. 60.— za ostalo inozemstvo celoletno S 10.—
ali Din. 80.—. Posamezna številka 25 grošev ali Din. 2.—.

Lažnjivi plebiscit:

grožnje, goljufije in nasilja; uboji, pretepi in aretacije!

Naj čuje zemlja in nebo!

Današnja številka našega lista je posvečena izključno le „plebiscitu“ z dne 24. marca. Iz njene vsebine bodo naši čitatelji posneli, kakšnih sredstev se je posluževal onega dne fašizem, da bi dosegel čim ugodnejši izid plebiscita. Prvotno smo sicer stali na stališču, da bomo plebiscitno burko fašizma popolnoma ignorirali, kakor jo je ignoriral tudi pretežni del svetovnega časopisja. Ker pa je fašizem v svoji brezmejni podlosti še tako nesramen, da tolmachi oni lažnjivi plebiscit za dokaz, kakor da bi se bilo naše ljudstvo v Primorju sprijaznilo s fašizmom in Italijo, smo bili primorani svoje prvotno stališče opustiti.

Ni potrebno niti omeniti, ker je samo ob sebi razumljivo, da mi lažnjivega in nasilnega plebiscita ne priznavamo. Pač pa izjavljamo v imenu tisočev in tisočev primorskih emigrantov, ki so raztreseni po Jugoslaviji, Franciji, Argentini in ostalem svetu, da smo pripravljani priznati vsak plebiscit, ki se bo vršil v svobodi in pod kontrolo nepristranskih komisij. Če se bo takrat naš narod izjavil za Italijo in fašizem, se slovesno obvezujemo, da ne bomo nikdar več zahtevali niti najmanjše pravice za našo narodno manjšino v Italiji. Ker pa dobro vemo, da naš narod v Italiji iz dna duše mrzi fašizem in mrzi tudi Italijo, dokler ne bo deležen vseh onih pravic, ki mu pritičejo, bomo po tem „plebiscitu“ še bolj odločno in s še večjo vnemo nadaljevali svojo borbo za zaslužnjene brate do njih popolnega odrešenja!

Autonomistično gibanje

Sedem let fašistovskega režima z njegovo nasilno politiko in protinaravno naglo unifikacijo z ostalimi pokrajinami Italije, je čisto odtujilo Italiji prebivalstvo novih pokrajin in sicer ne samo ono hrvatske in slovenske narodnosti, ampak tudi italijansko prebivalstvo Gorice, Trsta, Pulja in sploh vse Italijane in Furlane v Julijski Krajini. Zlasti pri Furlanih raste vedno bolj in bolj odpor proti centralističnim metodam Rima, ki prinašajo, predvsem v gospodarskem oziru, samo škodo novim pokrajinam. Počasi dobiva ta difirenciacija med starimi in novimi pokrajinami izraza v vedno bolj napetih odnosih med na vnovi doseljenimi „regnicoli“ in autohtonim prebivalstvom. Le železna, nasilna sila fašizma čuva na zunaj videz enotnosti. Celo v posameznih fašjih nastajajo znova in znova spori in boji za vodstvo med „prišleki“ in domačini. Po mestih pač zahajajo „regnicoli“ v lokale domačinov, toda domačini v one regnicolov ne gredo. Izvzemši nekoliko šovinistično-napetih voditeljev in avangardističnih dijakov raste med domačimi Italijani vedno bolj razumevanje za krivice, ki jih morajo prenašati Slovani v Italiji. Vedno bolj raste spoznanje, da so čustvovanje, obnašanje, plemenske lastnosti in kultura Slovanov Italijanom Julijske Krajine mnogo bolj sorodne nego one Italijanov, ki preplavljajo

od najnižjega do najvišjega mesta celo državno ter že deloma občinsko upravo. Skupna težka usoda kuje v Julijski Krajini obe plemeni v enotno fronto proti skupnemu sovražniku.

Po nasilno razbiti autonomiji goriške dežele se je sedaj zopet pojavilo med prebivalstvom Julijske Krajine autonomistično gibanje. Njegov pojav v času najhujšega terorja ugodno priča zanj, da je namreč neizkorenljivo, upravičeno, nujno in ga ne bo mogoče zaježiti.

Ubežniki pred najnovejšim nasiljem fašistovskega nasilja o priliki laži-plebiscita so nam prinesli izvod letakov, razširjenih po celi deželi. „Popolo di Trieste“ ga je prinesel skoraj v celoti na uvodnem mestu, opustil pa je naštevanje krivic, ki jih je nanesele fašizem prebivalstvu Julijske Krajine. Kot komentar prinaša „Popolo di Trieste“ le cinično samohvalo, da so bile žare vendarle polne — seveda po zaslugi volivnih komisij.

Smatramo koristnim, da v našem listu priobčimo letak v celoti.

„SLOVENCIM, HRVATIM V ITALIJI!“

V nedeljo, dne 24. marca se vrše volitve, oziroma glasovanje za fašizem, oziroma proti njemu. Nam Slovencem in Hrvatom zakon prepoveduje postaviti lastne kandidate. S tem zakonom so nam fašisti po vseh drugih strašnih nasiljih vzeli še to zadnjo politično pravico, ker hočejo svetu pokazati, da nas ni več. Zato Slovenci in Hrvati ne bomo glasovali za fašiste.

Deset let življenja pod Italijo — deset let trpljenja in strašnih krivic, ki nam jih je prizadela fašistovska vlada. Iz naše ponosne narodne šole so napravili beznice za potujčevanje, kasarne za fašistovsko ekserciranje z našimi otroci. V vse, prav v vse javne službe so postavili tujce, ki ne razumejo jezika našega ljudstva. Uničenje društev, časopisov, občinske in deželne samouprave! Divjanje, pretepanje karabinierjev in fašistov; polne ječe, kjer gnijejo nedolžni, malarični otoki, kjer umirajo naši najboljši ljudje; krvavo nebo in kriki obupanih nad pogorišči v Krnu, Marezi-gah...; kri Štrancarja in nešteti neznanih — to je obetana politična svoboda! — Goljufije z vojno odškodnino, podeštati, krvavi davki in takse na desno in levo, — za njimi pa boben, banke, oderuhi, grofi — lakota. Blizu stotisoč privandrancev je dobilo pri nas najboljšega kruga. Da jim napravijo prostor, pa se pomikajo leto za letom žalostne, neskončne vrste naših nesrečnikov z obupom, divjimi kletvami in krvavimi solzami v dušah v tujino. To je enakopravnost! — Krona vseh nasilj pa so sedanje volitve, s katerimi bi mi Slovenci in Hrvati sami morali pokazati vsemu svetu, da nas ni več.

Ne verujemo v nobene obljube več. Zato ne gremo volit v zamenje, da neomahljivo zahtevamo od države same jamstvo — za enakopravnost in najenostavnejše človeške pravice. To garancijo mi vidimo edino le v autonomiji — samoupravi Julijske Krajine.

nost in najenostavnejše človeške pravice. To garancijo mi vidimo edino le v autonomiji — samoupravi Julijske Krajine.

Hrvati, Slovenci! Z znojem svojega dela so pojili našo zemljo naši dedje, s krvjo so jo branili pred Turki in grajščaki. Z železno vstrajnostjo jo branimo tudi pred tem novim navalom krivic, zase in za svoje potomce. Zato ne gremo volit! Vedite, da po zakonu ni kaznjivo, ako ne greste volit! Zato se ne dajte zapeljati po nobenih nemnolažnjivih obljubah, naj vas ne oplašijo grožnje! Naši volilci, na dan volitev bežite v gore pred nasiljem, sicer vas bodo vlačili volit s silo. S praznimi volišči dokažimo Italiji in vsemu svetu, da se naš narod ne da ubiti in da je ta zemlja naša, na vse večne čase naša. Kdor gre volit, je izdajalec, Judež Iškarijot svojega rodu. Zločinska vest naj mu bo pekel, izobčenje iz naše družbe pa plačilo propalici, sedaj, in takrat, ko zasije dan svobode in pravice.

ŽIVELI SLOVENCIM IN HRVATIM!

Živela autonomna Julijska Krajina!
Živela prazna voliščala!

Uspeh letaka je vsekakor bil ta, da so morale volivne komisije pomnožiti svojo delo pri umetnem ustvarjanju glasov. Oblasti so se silno razburile, aretacije pomnožile, pretepi tudi, toda autonomistične ideje na pohodu ne bo nihče ustavil.

Za sedaj! Če ne bo dovolj zgodaj našla razumevanja, se bo še bolj stopnjevala in tedaj ne bo niti autonomija več zadosti!

Otvoritev nove zbornice

Veliki režiser Benito Mussolini ne počiva. Še niso dodobra pozabljeni in izbrisani utisi velikopotezne volilne komedije, pa že pripravlja svojemu narodu, svoji domovini sijajno baletno pantomino, pri kateri bodo sodelovali tudi kralj, kraljica, principi in princezinje. Oder in dekoracije za to pantomino se pripravljajo že dalj časa. Dne 20. t. m. bo namreč otvorena s prestolnim govorom zasedanje nove, stoočstotno-fašistovske, korporativne poslanske zbornice.

Zasedanja novih zbornic so se otvarjala v Italiji od nje ujedinenja dalje pa do Gospodnjega leta 1927 in leta VII fašistovske revolucije na zelo priprost način. Otvarjala so se sicer s prestolnim govorom, toda brez slehernega sijaja in brez posebnih ceremonij. Kakor napoveduje program za baletno pantomino otvoritve nove zbornice, bo pa stoočstotno-fašistovska zbornica letos otvorena s takim sijajem, kakor ga ne pozna niti večstoletna tradicija otvarjanja zasedanj angleške zbornice.

Po dosedaj načrtanem programu — če ne pride medtem vmes še kakšna druga atrakcijska točka — se bo vršila otvoritev na sledeč način:

Na dan otvoritve se odpelje ob 10.15 uri kraljica v spremstvu princezinje Ivane in Marije

in dvornih dam v dvorni kočiji iz Kvirinala na Montecitorio, kjer se nahaja poslanska zbornica in kakor se imenuje tudi njena palača. Dvorno kočijo bodo spremljali gardisti na konjih. Na pragu Montecitoria bodo pričakovali kraljico in njeno spremstvo posebna deputacija poslancev in senatorjev ter člani predsedstev obeh zbornic. Nekoliko minut po odhodu kraljice zapusti Kvirinal tudi kralj v spremstvu princev in svojih pobočnikov ter dvornih in državnih dostojanstvenikov. Tudi on se bo vozil v dvorno kočiji, katero bodo spremljali njegovi gardisti na konjih. Trenutek, ko kralj zapusti Kvirinal, naznani urbi et orbi topovski strel. Vzdrž cest, po katerih se bo pomikal sprevod, bodo tvorili špalir oddelki vojaštva, milicije in orožnikov. Za špalirjem pa bodo, tega program ne pravi, vršili službo med občinstvom nešteti policijski agenti. Pri vходу v zbornico sprejmejo kralja režiser pantomine Benito Mussolini, ministri, tajnik fašistovske stranke, člani predsedstev obeh zbornic ter deputacija poslancev in senatorjev. Po prihodu kralja stopi kraljica s svojim spremstvom v dvorno ložo, njen soprog pa v zbornično dovrano na prestol, okoli katerega se postavijo prvi in drugi dostojanstveniki.

Ko bodo vsi na svojih mestih, kakor jim jih je določil režiser, se bo vršila najprej prisega imenovanih poslancev, ki morajo priti k predstavi v frakih, a ne, kakor nekdanj, v črnih srajcah. Po prisegi kralj prečita prestolni govor, ki ga je sestavil duce in s tem bo menda baletna pantomina končana. Čez nekoliko dni pa se zopet sestane poslanska zbornica, da sestavi odgovor na prestolni govor, kakor ji ga bo diktiral duce, nakar prične s svojim delom odobravanja zakonskih načrtov, ki jih ji bo predlagal duce.

Otvoritev nove zbornice se bo vršila tedaj z naravnost neverjetnim sijajem. Za pripravo razkošnega odra se je veliko potrudil že prejšnji predsednik zbornice Casertano, ki jo je renoviral in razkošno opremil njene prostore. Sedaj postavlja jo v zbornici nov, blesteč prestol iz zlata in baržuna, na katerem bo sedel na dan otvoritve kralj Viktor Emanuel III. in poslednji, ki se ne zaveda, da je prej mnogo bolj trdno sedel na svojem prestolu, ko ga v zbornici sploh bilo ni.

Veliki režiser Benito Mussolini pa ne sme počivati. Obljubil je svojemu ljudstvu imperij. Ker mu ga ne more dati, je nujno potrebno, da mu nudi vsaj videz imperija v obliki sijajnih parad, dokler si pusti ljudstvo metati pesek v oči. Ko pa to ljudstvo enkrat spregleda, tedaj se porušijo teater, režiser in prestol.

PODLISTEK

Ivica Milić

Zadnji broj „Primorskog Glasa“ donio je vest, kako je talijanska učiteljica Koraro imala sto muka i napokon morala uzeti u pomoč „šušedu“, koja je djeci jugoslovenski kazala, da učiteljčino mahanje rukama znači da izadju, da idu kući. Bezuvetno takvih a gorih slučajeva imade u svakom našem selu. Nepojmljivo je samo, kako su talijanski učitelji analfabeti u pedagogiji! U nekom je selu u južnoj Istri bio učitelj Talijan, koji je djeci za dobre odgovore obećavao dati slatkiš, ili kakvu drugu malu stvarčicu, da ih na taj način ipak koliko koliko privuče uz sebe. Tako je jednom zgodom držao u ruci smokvu i pito talijanski, kako se jednim imenom zovu djed i baba, otac i majka. Neki je otvoreni mališ (kakvih u Primorju imade dosta) koražno kazao „smokva“. Učitelj sav sretan potapša ga rukom po glavici i reče: „Bene, dunque io sono una smokva, tua madre e tuo padre è smokva, tutti quei vecchi, che hanno bei bambini come sei tu sono „smokva!“ (Dobro, dakle ja sam „smokva“,

Plebiscit volilnih komisij

Nihče ne oporeka, da je bil plebiscit — volivnih komisij popolen. Nele 90⁰/₀ glasovanje so izvršile zase ter za vse vpisane volivce, še preko 100 od 100so segle pri štetju glasov, tako, da so morale še glasovnice uničevati, da ne bi ljudsko glasovanje za fašizem izgledalo le preveč neverjetno in entuzijastično.

Lep, posnemanja vreden primer nam pa nudijo skoro vse te volivne komisije, ki so sleparile od Kvarnerskih otokov pa gor po zelenem Primorju do koroške Zilske doline. Niso vzele preveč resno in prav nič sveto naložene jim naloge. Par desetih, da stotin glasovnic več ali manj jih ni pri štetju prav nič razburjalo. Oddane glasovnice ali pa od njih v žaro zmetane bi morale končati vse v centralnem volivnem uradu. Pa so jih komisije nekaj sežgale, nekaj porazgubile, ostale pa so poslale v pristojni centralni volivni urad.

Takemu neresnemu plebiscitu, takemu igranju z glasovnicami volivnih komisij se imamo zahvaliti za nov neizpodbiten dokaz o veliki plebiscitni burki.

Od raznih volišč v Vipavski dolini in pa tudi od drugod so nam poslali originalne, oddane glasovnice za „si“ in „no“, podpisane od predsednikov sekcij ter opečatane s pečati tozadevnih volivnih sekcij.

Že na prvi pogled se takoj ugame trobarvno „si“ glasovnico in je loči od bele, nikalne „no“ glasovnice. Skozi papir izbijajo črte zarisanih barv ter je tudi papir tako tenak, da povzroča notranja trobarvnost zunanji temnejši izgled „si“ glasovnice.

Za večje in hitrejše ugotavljanje glasovanja posameznega volivca pa so vse komisije poskrbele še za druge označbe. Na glasovnicah, ki so v naših rokah, je n. pr. pečat „no“ glasovnice obrnjen in udarjen narobe, „si“ pa pravilno.

Na lahek in ne posebno težko iznajdljiv način so volivne komisije izpolnile tajno okrožnico in ustno naročilo prefektur in fašjev, da morajo ugotoviti vse „no“ volivce.

Naj naštejemo nekaj načinov kršenja po postavi zajamčene tajnosti volitev kot smo jih deloma sami, doloma naši volivci ugotovili.

1. Zunanji izgled glasovnic, kot smo ga že opisali.
2. Pečatenje „no“ glasovnic na en način, „si“ glasovnic na drug način.

tvoja majka i tvoj otac su „smokva“, svi oni, koji imadu lijepu djecu, kao što si ti, su „smokva“.)

Mali je Ivica Milić polazio četiri godine osnovnu školu u selu Z. kod Kastva. Učitelji su mu dakako bili većinom Talijani. Kad je došao u Kastav na jugoslovenskom teritoriju, što je od mjesta Z. udaljeno pola sata i upisao se u I. razred naše niže srednje škole, htio je slučaj, da mu budem razrednik. Preplašeno je ušao u razred i kad je oko sebe slušao samo milu majčinu reč, zrcališe mu se u očima suza. Ušavši u razred i videvši, kako su se njegovi drugovi, drugarice umirili, bilo mu je neshvatljivo, kako mi je poslije kazao. Kad sam ga upitao kako se zove, gledao je zabezegnuto u mene, naročito iznenadjen pitanjem i odgovorio oborivši glavicu „Giovannin!“ „Štaaa?“ Nato je Ivica briznuo u plač i zabezegnuto me gledao. „Zar tebe tako kod kuće zovu?“ „Ne, nego Ivica!“ Kad sam ga primio lepim rećima, gledao me je pun zahvalnosti i potpunog povjerenja i rekao: „ća ćete, kad su nas zneumili! (Šta ćete, kad iz nas čine lude!?)“. Koliko istine u rećima ovog deteta! Ne čine li hiljade podlih zločina sličnih samo turskom vandalizmu. Pišitor.

3. Postavitev straže v kabino, kjer bi moral izvršiti volivec glasovanje.

4. Različnost v podpisih na „si“ glasovnicah od onih na „no“ glasovnicah.

5. Zapovedano odkrito glasovanje pred komisijo na mnogih voliščih.

6. Dopuščeno odkrito glasovanje na skoro vseh voliščih.

Zabeleževale so volivne komisije vsled kršenja volivne tajnosti dognano volitev posameznih volivcev na sledeče načine:

1. Predsednik je pri „si“ glasovanju povedal v zabeleženje tajniku v volivni zaznam: „N. N. je volil.“ Pri „no“ glasovanju je stavek obrnil: „Volil je N. N.“ Tako so delali finejši, tenkovestnejši predsedniki. V večini komisij se je pa način glasovanja kar prišepnil ali pa celo na glas povedal.

2. Nekateri predsedniki so se celo potrudili do težje ugotovitvenega signaliranja z besedami: „Va bene“ pri „si“, „puo andare“ pri „no“ glasovnicah i. t. d. i. t. d. Variacij je bilo nešteto.

Če bi ostalo delovanje volivnih komisij samo pri kršenju tajnosti, bi plebiscit izgledal najmanj za polovico drugače. Čast komur čast! Istrske, kraške in dobra petina goriških volivnih komisij niso kršile volivne tajnosti. Tolko pa jih že moramo vzeti v obrambo. Niso kršile volivne tajnosti, ker volivne tajnosti sploh poznale niso, zanje v postavi nele ni obstajala, ampak je po njih mišljenju bila celo prepovedana (glej slučaje Buzet, Dekani i. t. d.). Te komisije so imele pa že lažjo nalogo nego one, ki so se reve po nepotrebnem mučile s kršenjem volivne tajnosti.

Šlo je takole:

1. Le premožnejši, bolj znani volivci so dobili obe glasovnici, vsa druga masa volivcev pa samo „si“ glasovnico.

2. Kabina ni sploh prišla v poštev.

3. Pri vseh teh komisijah pa se je dobršen del volitev izvršil brez volivcev. Mladi fašisti ali pa člani komisije so volili po dvakrat, trikrat, dokler je bila pač potreba, na podlagi volivnih legitimacij, katere so pobrali fašisti ali pa občinski sluge po hišah.

Prihajamo k zadnjemu najbolj zaslušnemu delu vseh volivnih komisij, k fabriciranju volivnih glasov o priliki štetja glasov. Nezanosljvi člani komisij so bili poslani domov, ostala komisija ter dodeljeni ji fašistovski veljaki pa so šteli in metali v žare do takrat še neporabljene glasovnice ali pa jih kar primaknili k kupu, da se je doseglo predpisanih 80 ali 90 odstotkov volivcev.

Ganjani in ponosni lahko pogledajo kasneje, če bodo imeli čas, člani volivnih komisij na plošče, vzdane v prefektorna poslopja in fašistovske domove, ki bodo pričale o njihovem — plebiscitu za fašizem.

V težkih gospodarskih urah revščine je plebiscit volivnih komisij poskrbel nad našim ljudstvom vsaj za razvoj dobrega humorja. Par pametnih članov komisij je to razumelo in tudi od svoje strani pospeševalo.

Živel plebiscit volivnih komisij!

Poročila o volitvah:

Goriška:

Zloraba vere in cerkvenih dostojanstvenikov. — Teško stališče značajne slovenske duhovščine. — Lažnjiva tiskovna, fašistična propaganda. — Polni zapori. — Glasovanje volilnih komisij. — Težke volilne dneve rabeljskih in idrijskih rudarjev. — Volilni golaži. — Streljanje na Vi-

pavskem, nasiljstva v Brdih. — Redukcija slovenskih snoparskih agitatorjev.

Rastoča mržnja proti fašizmu, šibkost volilnih propagandističnih argumentov ter nepriljubljenost goriškega kandidata — poslanca Cacceseja, nista mogla razvneti niti mesta Gorice, kaj še goriške dežele, ki je v ogromni večini slovenska. Volilni shodi Cacceseja v Komnu, Vipavi, Tolminu in drugod so bili radi odsotnosti volilnih mas usmiljenja in tihega molka vredni. Za prefektov govor v goriškem gledališču dne 16. marca so mobilizirali celotno državno in sindikalno uradništvo, da je povedal deželi, ki itak ni ničesar posebnega pričakovala, da bodo najbrže zidali v Gorici nekaj uradnih poslopij in tudi osušili lijasko močvirje, ki je že itak rekvirirano za vojaške namene.

Za plebiscitno glasovanje z 80% glasov so pa poleg predvidenih in pripravljenih goljufij in nasilij rabili vendarle vsaj nekaj pritoka volilnih ljudskih mas. Sami fašisti z vsemi svojimi sindikalnimi organizacijami na papirju so točno vedeli, da nimajo pravnobnega vpliva na prebivalstvo goriške dežele. Zato so se vrgli z vso silo na slovensko duhovščino. Ona naj bi jim bila iz hvaležnosti do lateranskega pakta priganjač pri volitvah. Ker pa je slovenska duhovščina jasno videla, da ni lateranski pakt v versko-jezikovnih zadevah doprinesel nobenega napredka od dosedanjega stanja, ampak da pomeni v gotovih zadevah kot n. pr. glede škofovskih pastirskih pisem ter glede župnikov naravnost korak nazaj, v ostalem pa, da dopušča nezaščitenost pred prakso laških civilnih oblasti, pač fašisti niso mogli slovenskih duhovnikov zganiti, da bi jim delali tlako pri volitvah. Dosegli so le, da so se držali strogo nevtralnno. Ponovno in ponovno so naskakovali goriškega knezonadškofa Sedeja. Deputacije, gorški prefekt ter deželi in goriškemu mestu vsiljeni kandidat Caccese so ga obdelovali. Prefekt Cassini mu je zvito očital, da vpliva pri podložni duhovščini za abstinenco od volitev. Nadškof je seveda to odločno zanimal kot neodgovarjajoče resnici. Brž nato so si v tisočeri nakladi v posebnem propagandnem listu „24. marec 1929“ izmislili, da je Njegova Prezvzišenost, knezonadškof mons. F. Borgia. Sedej izrecno naročil podrejeni mu dohovščini, naj se udeleži volitev... Ko je nadškof zapazil past in nesramno laž, je odločno zahteval uničenje lažnjivega lista. Sestavili so končno v novi izdaji izjavo, v kateri trde „da je tudi Njegova Ekscelenca Prezvzišeni knezonadškof priporočil raznim duhovnikom, naj izvršijo 24. marca svojo dolžnost kot zvesti državljani“. Niti ta izjava ni odgovarjala resnici. Ravno v istem propagandnem listu so skušali na nesramen način begati kmečko prebivalstvo. Debelo so namreč tiskali: „Kdor ne glasuje ali kdor glasuje z belo glasovnico, glasuje proti veri...“

Za volitve so se tudi umaknili taktično s svojega stališča popolnega zatretja slovenskega jezika in so vabeče naznanjali, da nikakor ni res, da hočejo uničiti slovenski jezik in slovenska glasila.

Nekoliko so zbegali s tem ljudstvo, toda še dosti premalo, da bi dosegli plebiscitno glasovanje. Ljudstvo je bilo po večini odločeno, da ostane doma. Duhovniki se niso ganili. Le bivši prismojeni pater Lojz je primahal iz Nemškega Ruta na volišče z oljčno vejico v rokah, iz katere so laški listi napravili cel oljčni gaj. Zato so pa dali na razpolago na stotine hektolitrov vina v Komnu, Ajdovščini, Kojškem, Cerovem in drugod po deželi. Še ni bilo dosti. Pristavili so grožnje vojnim vpokojencem, obrtnikom, delavcem v zasebnih podjetjih, rudarjem pod rabeljsko in idrijsko zemljo, kmetu sitnosti v občinskem uradu, brezposelnim zanikanje potnega lista, vsakemu svoje težave, povsod je vsemogočni in povsod pričujoči državni aparat zapretel in vzbujal strah in odvisnost. In vendar še vse to ni zganilo niti 10 odstotkov volivcev. Komaj lovljenje po hišah, aretacije in pretepi, obkoljevanje cerkva v nedeljo po maši, surovo nalaganje na tovarne aute, streljanje na volivce na gornjem Vipavskem in v Brdih je spravilo do 30% volivcev na volišče. Vse kar je pa manjkalo do 70 in 80% so napravile volivne komisije, res pridne komisije, ki so tekom dneva pri volitvah volile s pobranimi volilnimi legitimacijami brez volivcev, zvečer pa pri štetju glasov sežigale „no“ glasovnice, štele po potrebi tudi še nerabljene „si“ glasovnice in ustvarjale ne ljudski, ampak komisijski plebiscit. Naj le vzdajajo na Kresiji na goriškem Travniku na sadanjo prefekturmo palačo ploščo z izidom nasilnega in izolirane blebiscita 24. marca. Saj bo v poučni družbi s stebrom, ki stoji le par metrov stran, kjer so pred 200 leti zaman tolkli s sekuro na vrat slovenskega goriškega kmeta ob priliki kmečkega punta. Rabliji so propadli, kmet pa je vstal osvobojen izpod graščinske tlake. Premajhni so današnji ječarji in prav kmalu

jim bo, jim že postaja plošča ogoljufanega plebiscita njim samim v sramoto.

Kako se izmikajo fašizmu tla v naši deželi, kako nimajo zaupanja vanj oni, ki vedno vohajo pravo močno stranko, od katere bi imeli koristi, je posebno pokazal plebiscit. Podgane zaluščajo potapljačo ladjo. Nikjer več vplivnih snoparjev Pisentijeve dobe, nikjer ljudi, ki bi skušali vsaj v oportunistično idejo proračirati fašizem. Le odvisna Dreja Vodopivec iz Dornberga ter Jasnič iz Črnič sta morala vleči davno naloženi režimski ploh. Sicer je pa glavni kader slovenskih, volitvenih priganjačev tvorilo osebje slovenskih podrejenih občinskih slug in pisunov.

Samoposebi se razume, da je bila volilna tajnost povsod in v vseh slučajih kršena. Tega bistvenega znaka plebiscita zato ne omenjamo več obširneje.

Po volitvah so izdali goriški fašisti zopet list z rezultati iz pozameznih sekcij, kot so jih fabricirale nekontrolirane volivne komisije. Hvaležni smo le temu listu da kar polno imenuje stare možakarje in invalide, kibaje prišli s težavo, ampak z navdušenjem volit za režim. Bo vsaj ljudstvo še bolje v dotičnih krajih uvidelo, kako je vse prisiljeno ter da o navdušenju pri dotičnih ni govora.

Dvigamo danes zagrinjalo nasilja in prevar, ki je ležalo nad nekaterimi kraji ob času plebiscita. Prihodnjič pa pridejo drugi na vrsto.

Podgora.

Pogorski župnik Stanič ni glasoval. Zvedel je po volitvah, da je nekdo drugi na mesto njega glasoval, kot je bil sploh običaj. Razpisal je nagrado 2 litrov vina, da bi zvedel, kdo da je zanj glasoval. Prišla pa je nadenj fašistovska deputacija na čelu s tajnikom Strassoldom ter mu grozeče zapretila: „Gospod župnik, vedite, da ste glasovali!“

V Komnu je bil za volitve aretiran Angel Forčič.

Črniče.

Vseh volivcev v Črničah, Batujah, Selu, Gojačah, Malovšah, Ravnah, Vrtovinu in Kamnju je 525. Volilo jih je okrog polovica, uradno so ugotovili seveda skoro vse.

Najživahnejši fašistični agitatorji so bili občinski tajnik Jasnič, falirani študent Toplikar, neki Brejc iz Brji pri Rihemberku ter Ivan Strnad iz Sela, ki so spravili kako desotorico na volišče, dalje Ciril Šemonov in Alojzij Koron.

V Batujah so agitirali za fašizem Alojzij Lipovž, Stanta, Franc Plahuta, Koron Anton. No, pa so v Batujah dosegli le malo in so ostali skoro osamljeni pri volitvah. Učitelj Lojza Bratuža so izgnali par dni pred volitvami v Gorico. Kar pričo otrok so pripeljali neko učiteljico v šolo, njega pa med poukom izgnali. Par dni kasneje so ga premestili v Abruzze. Šolski otroci niso hoteli priti več v šolo k njegovemu namestniku laškemu učitelju.

Večina volivcev se je umaknila z doma na polje ali pa v vinograde ter se tako vzdržala volitev. Ostali so v skrivališčih do pozne ure v noč. Pa tudi tam niso bili varni, ker so jih zasledovali. Na njihove domove so prišli večkrat ponje in grozili gospodinjam, da jih vklenejo, ako jim odsotnikov ne izdajo. Večinoma so slabo naleteli, ker se tudi gospodinje niso vdale. — Mnogi fašisti so volili večkrat; volivna tajnost sploh ni obstojala.

V Selu so aretirali 24 letnega Andreja Bavčarja, češ, da je širil letake proti volitvam. Brigadir ga je vklenuil, stisnil verige in zavpil: Così si fa in Italia!

Po končanih volitvah so se zvečer predsednik črniške komisije, tajnik Jasnič, zdravnik Bevilacqua in podeštat Cozzarole napili do ostudne nezavesti in veselja nad svojim delom.

Šempas.

Volivni shod je potekel kar najklaverneje. Volivni govor je prevajal didaktični ravnatelj Zorn.

Dopoldne je na dan volitev volilo silno malo ljudi. Prišli so pa opoldne fašisti iz Gorice na avtomobilih in lovili volivce od hiše do hiše. Kljub fizičnemu nasilju pa niso mogli spraviti na volišče zavednih Ozeljancev. Obkolili so cerkev, pobrali župnika Kragelja iz spovednice ter ravno tako vikarja Franketa iz Oseka ter ju gnali na volišče. Iz teško bolnega kaplana Kodermaca so spravili pooblastilo, da je volil zanj podeštat. Domače člane volivne komisije so o priliki štetja glasov izgnali iz volivne dvorane ter si sami napravili rezultat volitev. Udeležilo se je volitev 200 volivcev, oni so pa jih napravili 640.

Dobravlje.

Najbolj je agitiral Nino Berlot iz Ceste, katerega je že svoj čas „Primorski Glas“ prav dobro razkrinkal. Par tednov pred volitvami so nas skušali

razni preoblečeni policijski agentje, pa se jim njihova namera ni posrečila.

Ni jih šlo dosti volit, kar jih je pa šlo iz strahu ter za ljubi volivni golaž, pa hodijo sedaj s povešeno glavo naokoli.

Rihemberk.

Volivni shod se je vršil pri Ličenu. Govoril je podeštat, tolmačil pa Dreja Vodopivec iz Dornberga. Navzočih 60 ljudi. Ploskali 4 železničarji, drugi so se pa smejali podeštatovim abotnostim. Neki hlapec je vprašal podeštata naivno-preprosto: „Ali boste prinesli s seboj ricinovo olje?“ Kar sapo mu je vzelo. — Vrh so hoteli pridobiti z vodovodom ter so pripeljali iz Gorice s kamjoni vode za vodnjake. Par Vrhovcev niso mogli s tem pridobiti. S silo so polovili skupaj 200 volivcev, volivni rezultat, skovan od komisije, je pa pokazal 700 volivcev, torej kar 500 so jih pristukali pri štetju glasov. Čebren, Kerševani in Kodrič so se pokazali vredni splošnega preziranja, radi njihovega odpadništva. Ker volivci niso mogli prosto izraziti svoje volje, so v glasovnicah dali izraza svoji nevolji z napisi „Živijo Jugoslavija, doli z Italijo“ in podobnim.

Ajdovščina.

Na dan volitev se je zastoj pilo, enako zastoj razdeljeval volivni golaž. Nekega starca so vprašali, za koga glasuje. Odgovoril je: „Za cesarja!“

Vipavska dolina.

Na volilni shod kandidata goriške dežele inž. Caccese — ja so kljub vsemu pritisku spravili skupaj le deset domačinov, šolsko mladino ter naseljeno laško uradništvo. Občinski uslužbenci so morali raznesti po vseh hišah cele občine znani list „24. marec 1929“ v svrhu volilne propagande.

V nedeljo pred volitvami, dne 17. marca, je občinski komisar prof. Luigi De Castri sklical skupaj vse avtomobiliste ter jim zaukazal, da morajo na dan volitev voziti brezplačno volilce na volišče.

Izmed Slovencev je glavno propagando za fašistične volitve razvijal Jože Krhne, ki se je že v prejšnjih letih vedno potegoval za fašizem. Poznan je ko neresen in pijači udan možakar, zato ga ni nihče vzel resno.

Volilni imeniki so bili silno pomanjkljivo sestavljeni in niso bili vpisani predvsem oni Slovenci, o katerih so bili v dvomu gledu glasovanja za fašizem. Izmed duhovnikov je bil vpisan samo budanjski, ki se je pa tudi vzdržal od volitev.

Na dan volitev so ena Ribijeve koriera in pa zasebni avtomobilisti tirali ljudi na volišče. Posebno nasilno so postopali volilni priganjači pod vodstvom občinskega sluga Santusa Luigi v Mančah in pa na Gočah. Streljali so z revolverji na volilce. Tako sta ušla le slučajno nasilni smrti Šček iz Manč ter Stanko Mecesnel iz Goč.

Goljufala je volilna komisija kar na debelo. Čisto natančno so vedeli, kdo da voli proti ter so sproti sestavljali imenik volilcev, ki so glasovali „no“. Člani komisije so hodili za volilci v kabino ter jim tam izvrševali fašistično glasovanje. Dobra tretjina je pa morala glasovati kar pred komisijo in sicer samo z glasovnico „si“.

Ko je prišel volit občinski uradnik Vinko Kavčič mu je komisija odprla glasovnico. Kavčič je glasoval proti. Brž je za njim pohitel komisar De Castri, ter ga sklofotal in ozmerjal. Prihodnje dni pa ga je odpustil iz občinske službe s posebnim odlokom, v katerem motivira njegova odpustitev z glasovanjem proti fašizmu. De Castri je prisilil dalje, da mu je moral fant Stanko Poniž prinesiti iz volilne dvorane belo glasovnico. Prisiliti je hotel tudi Ivana Lekana, ki se je pa uprl sindikalnemu nasilniku.

Komisija je štela glasove, kot se ji je pač poljubilo. Pod večer je prišel na občino capomanipolo milicije ter naročil, da mora komisija določiti toliko glasovnic, kolikor jih manjka do 80% volilcev. Komisija je ne le to izvršila, ampak uničila toliko „no“ glasovnic, ter jih zamenjala z „si“ glasovnicami, da je ostalo le — „no“ glasov. V resnici je bilo pa oddano samo pri eni obeh vipavskih volilnih sekcij okoli 200 „no“ glasov. Volilni fašistični teror razvija tudi še po volitvah svojo moč. Na občinah drže imenike volilcev, ki so glasovali proti, ter jim odbijajo vsako njihovo prošnjo.

Col in Podkraj.

Volilni shodi so se čisto ponesrečili kljub nerodnemu prestavljanju laških govorov od strani črnovrškega snoparja Poženela.

Na dan volitev so obkolili po maši cerkev. Miličarji iz Podkrajja ter domači karabinieri so pustili prost

izhod samo naravnost v volilno dvorano. Občinski komisar De Amicis je imel obširen blok, iz katerega je iztrgoval nakaznice, glaseče se na pol litra vina za vsak glas. Automobilna korijera je pripeljala 18 krat volilce iz Podkraja, ki so jih nalovili po hišah.

Opoldne, ko je šel volilni predsednik, nek star vpokojeni major, h kosilu, je brz ostala komisija vrgla v žare 60 glasovnic za fašizem. Še med volitvijo so pisali v občinskem uradu volilne izkaznice. Nad 60 zavednih slovenskih volilcev ni bilo vpisanih v volilne imenike.

Pri štetju je volilna komisija uničila 12 „no“ glasov, ter uradno priznala le 12 glasov.

Člani komisije ter ljudje iz okolice komisarja so vsi volili po tri in štirikrat. Kabina je funkcionirala le v malo slučajih, po večini so morali glasovati kar odkrito pred komisijo.

Avstrijski žandar Rudolf Tomič iz Mokronoga, ki prejema pokojnino od Jugoslavije, je najbolj agitiral za fašiste, kar so ti posebno ugodno zabeležili pri običajnem sestanku v njegovi hiši.

Črni vrh nad Idrijo.

V volilno fašistično propagando se je vpregel bivši podežat Anton Poženel.

Na dan volitev so vozili kmete iz bližnjih vasi v avtomobilih na volišče. Kmetom so jemali iz rok glasovnice in jih devali v žare. O kabini ni bilo govora. Na tak način niso volili volilci, ampak člani komisije zanje. Zaprli so par fantov, ker so volili proti na svojo irrečno zahtevo. Učitelja Franca Tratnika, poslovodja Konsumnega društva Silva Šuca, ter še nekaj kmetov so zaprli že hitro ob pričetku volitev.

Obmejna milicija, finančna straža ter karabinieri so zasedli vse poti in steze, obšli vse hiše, izgnali iz njih vse moške prebivalce, ter jih nagnali pred komisijo, da je glasovala zanje.

Idrija.

Volivna agitacija je začela pritiskati živo od osebe na osobo zadnji teden. Pazniki so pričeli po rudnikih delati pridige rudarjem in jih strašiti z grožnjami: Kdor ne gre volit, bo ob službo. Rudarji sami so pričeli radi tega begati eden drugega.

V četrtek, 21. marca, so imeli rudarji shod v gledališču. Govoril je najprej tajnik fašja Avezzu, seveda italijanski, nato je prevajal govor uradnik De Karg. Rozložili so rudarjem „dobrete“ fašizma in na vse to so prišle obljube. Na shod so morali priti vsi rudarji, kdor ne bi prišel, bi bil ob dnino (šiht). Uradnik Flander je še nato prestavil govor rudniškega komisarja Riccija, nakar je razveseljeval rudarje znani podrepnik Eržen (po domače Ful). Priporočal je poleg hvalnic Mussoliniju, da naj bi se držal še en shod o sindakatu. Oglasili so se rudarji, da naj se kar sedaj govori. Pa naveličani rudarji so se eden za drugim izmuznili iz dvorane, tako da ni bilo pravega konca shoda.

Cel teden so agentje javne varnosti, karabinieri in miličarji preiskovali goste po gostilnah, ako nimajo orožja pri sebi. Zato se bile zadnji teden gostilne po večini prazne, ker se ni nikomur ljubilo dvigati vsak trenotek roke v znak.

Tajnosti pri volitvah ni bilo nobene. Komisija je točno vedela, kako je kdo volil. Bele, nikalne glasovnice so imele pečat postrani pritisnjen, tridelne trobarvne pa ravnó v sredi. Pa tudi podpis je bil pri eni vrsti glasovnic dosti večji kot pri drugih.

Okoli 300 trobarvnih glasovnic so razjarjeni, prisiljeni in prevarani volivci počekali z vskliki: Živela svoboda! Doli fašizem! Nalepili so tudi v glasovnice znamke in podobno.

Vsi rudarji so morali oddati trdilno glasovnico volivni komisiji, belo, nikalno pa paznikom v rudniku, kjer so jim nato za njihov „prostovoljni“ glas dodali pol šihata.

Zaprli so med volitvami več oseb, tako Rado Humerja, trgovca Valenciča, Podobnika in še nekaj drugih. Kot najtrše delo se je zdelo rudarjem oddajanje prisiljene trdilne glasovnice, toda fašistični roparski režim jih je prijel za grlo: Ali trobarvno glasovnico ali pa glad tvoji družini.

Cerkno.

Drobne volilne shode po cerkljanskih vaseh so držali občinski uslužbenci: Čuk Ciril, Kenda Gabrijel, ter živinozdravnik Dr. Štemberger. Posebno živo je agitiral za fašizem tajnik Čuk.

Na dan volitev je deloval sledeč volilni aparat z mušketa, revolverji in palicami: 14 skvadrstov iz

Gorice, skupina studentov iz G.U. F. (Gruppo Universitario Fascista), šest policijskih agentov iz Gorice, 18 domačih karabinjerjev, ter 12 miličarjev.

Dopoldne so polovili le malo ljudi. Zato so se okoli 11. ure vrgli z večjo silo na delo. Trije tovorni avtomobili so vozili nalovljene volilce. Občinski komisar je daroval 200 litrov bencina.

Kvesturini, miličarji ter posebno študentje GUF-a so z revolverji in bikovko lovili popoldne po Cerknem, Planini in Zakrižu volilce. Kljub vsemu terorju in naravnost vojni ofenzivi so pritrali in prignali na volišče le 450 volilcev in ne 589, kot so uradno objavili.

Volilna kabina je le malo funkcionirala. Dajali so po večini le „si“ glasovnice.

Sijajno se je izkazala komisija ob priliki štetja glasov. Vložila je kar naenkrat v žaro 232 „si“ glasovnic, vzela pa je iz žare 72 „no“ glasovnic in jih uničila.

Vlogo volilnega razbojnika je izvrstno igral miličarski capomanipolo Luciano Venuti.

Kanal.

Pred volitvami so zaprli in odgnali v goriške zapore Ljubo Čarga, Kristijana Bavdaža, Ljubivoja Tomašiča, Albina Podberšiča. V agitaciji za fašizem so se najbolj odlikovali propali Emil Vuga, tajnik Dolfe Bajt in njegov oče. V Gorici so zaprli za volitve poleg mnogo drugih Nina Furlana. Sploh so bili gorški zapori prepolni aretirancev, ki so jih pripeljali iz raznih krajev dežele v zapore, iz katerih so jih izpustili šele po volitvah. Tako so pripeljali iz Šempasa bivšega župana Hrovatina ter ga držali zaprtega do konca volitev.

Brda.

Brda so bila razdeljena v tri volilne sekcije in sicer na Cerovo, Dobrovo in Kojsko. Vzhodna Brda obstoječe iz Podsobotina, Oslavja in Pevme pa so bila priključena Gorici.

Volilni shodi v Brdih sploh niso bili obiskani, izvzemši zapadna Brda, kjer so se morali gospodarsko odvisni koloni udati pritisku gospodarjev.

V Kojskem je par dni pred volitvami četvorica fašistovskih govornikov zastoj pričakovala poslušalcev. Nikjer žive duše. Na dan volitev samih so poskušali držati shod na Njivicah v znani gostilni Terkuč. Prisili so navzoče pivce, kvartopirce in pa igralce na kroglice, da so morali poslušati govornike.

Dopoldne sploh ni bilo volivcev na kojsčanski volivni sekciji. Fašisti so postali nervozni in pričeli loviti ljudi po cestah, gostilnah in vaseh. Ljudje so se povečini skrili po brajda. Ulovili so jih nekaj posebno v Šmartnem, ko so se podajali domov h kosilu.

Občinski komisar Baiardi (bivši avstrijakant Bayer) je poskrbel obilno za pijačo. V šoli na vrhu se je volilo, od spodaj pa je stal v isti sod. Pilo in točilo se je zastoj. Točil je pijačo Vendramin Jože. Niti v Kojskem samem niso šli po večini ljudje volit kljub nasilju, še manj pa po vaseh. Iz vasi Njivic in Huma jih je šlo volit 9, iz Snežatnega 2 in tako po vrsti.

Kot rečeno so polovili še največ Šmartencev. Ker je bila pijača zastoj so se Šmartenci opili, pričeli razgrajati in peti slovenske pesmi. Ob drugi priliki bi jih zaprli, tako so jih pa pustili razgrajati in prepevat, ker so jim iztisnili glasove.

Komisija je sleparila kar na debelo. Znani kojsčanski oštir Benedikt Marinič je n. pr. volil 12 krat, istotako mnogi drugi.

V Cerovem je pri volilni sekciji točil zastoj vino na fašistične stroške Maldič-Prinčič.

Od slovenskih odpadnikov je razvijal najživahnejšo agitacijo za fašizem oštir ter zidarski mojster Koršič na Sovencah pri Števerjanu. Ostali slovenski snoparji Disentijeve šole so bili to pot dovolj zmerni.

Oskrbništvo veleposestev Tacco-ja in Teuffenbacha je prisililo uboge, podložne kolone, da morajo iti volit. Velika večina jih stanuje še v barakah. Obljubilo se jim je, da se jim bo po volitvah lažje pričelo zidati hiše na račun vojne odškodnine.

V zapadnih Brdih je razvil vso svojo strahovalno moč znani bradati zdravnik d'Ottone, strah Brd. Na dan volitev sploh ni hotel iti zdraviti, rekoč: „Anche se crepano tutti, oggi non vado da nessuno.“ (Ako vsi crknejo, danes ne grem nikamor zdraviti.)

Naznanil je policiji tudi mladega visokošolca Albina Podberšiča iz Vipolže, da so ga odgnali v goriške zapore ter tam pridržali en teden.

Največ so trpela na dan volitev vzhodna Brda, spadajoča pod Gorico. Ker ni hotelo biti volivcev v Gorico, so se miličarske tolpe spravile kar s pištolami

nad ljudi. S samokresom na vratu ter dobro iztolcen je moral iti volit Mirko Gravner iz Oslavja. Z orožjem so prisili tudi Otoma Gravnerja iz Vamurja, da se je podal volit. Po Pevni, Podsobotinu in Podgori so ljudi izganjali od hiše do hiše, da so šli volit.

Omenjeni zidarski mojster Koršič ter njegova družina so popoldne oblazili celo področje Cerovske volilne sekcije ter pobrali vsa volivna potrdila volivcev, ki niso šli volit ter tako volili zanje. Učitelj Jereb iz Števerjana je dobil v soboto zapoved, da se ne sme ganiti tekom volitev iz hiše.

Št. Viška gora.

Na Sv. Jožefa je držal sv. Lucijski podežat Morgutti volivni shod, ki pa je potekel kar najkloverneje.

Na dan volitev ni hotelo biti volivcev od nikoder ne iz Polic, ne iz Peči, ne iz Prapetnega, ne iz Št. Viške gore, ter sploh ne iz nobenega kraja št. viško gorske planote. Cel dan so potem z največjim pritiskom spravili skupaj kakih 20 volivcev, predvsem obrtnikov, katerim so preteli, da jim odvzamejo obrtnico. Iz vasi Prapetno pa sploh niso mogli spraviti niti enega volivca.

Le iz Spodnje Tribuše so prignali kot ovce nad 100 Tribušanov, ki že itak ne vedo, kam bi se deli od same revščine. Vseh volivcev je volilo okoli 130, komisija jih je pa seveda po svoje pomnožila.

Pod večer je domači brigadir hotel iztresti svojo jezo nad ljudmi, ker jih ni mogel niti z nasiljem spraviti na volišče. Spravil se je nad fante v gostilni. Zaprl je Franca Lapanja. Ostali so pa pobegnili v Jugoslavijo. Prebivalstvu pretijo z raznimi grožnjami.

Kras:

V večini volišč samo „si“ glasovnice. Pretepanje slovenskih volivcev v tržaški okolici in drugod. Zapiranje zavednih Slovencev v vsakem kraju. Pritisk na duhovščino. Ogromne goljufije volivnih komisij. Potemkinstvo filmskega snemanja.

Tako temeljito, kot na Krasu, se fašisti niso nikjer vrgli na delo, da bi si na en ali drugi način zagotovili 90% plebiscit. Centuraone Crazioli je hotel, kot ob prejšnjih prilikah z nasilnim nabiranjem podpisov, tako sedaj ob priliki volitev prikazati svetu laži-sliko Krasa, češ, da glasuje kompaktno, spontano, v zastavah, s petjem in v sprevedih za fašistovski režim, za njegov režim — Craziolijev, ki je kraški Mussolini.

Ni uspeh, povsod izbija na dan ogabnost nasilja, nerodnost goljufij, prisiljenost in strahovanje pri insecnaciji.

Le odlomki onega, kar se je vršilo, prihajajo v svobodni svet. Pa že par potez resnične slike podaja resničnejši obraz Krasa, nego ga je skušala upodobiti nasilna roka.

Štirinajst dni pred volitvami je že pričela preplavljati Kras množica agentov javne varnosti. Redkim slovenskim inteligentom je bil zapovedan hišni zapor, nekraškimi pa vstop na Kras onemogočen. Toda kljub silnemu policijskemu aparatu je bil Kras najbolj preplavljen s slovenskimi letaki za abstinenco in z zahtevo po autonomiji, s slovenskimi komunističnimi letaki in tajnim časopisom „Delo“ ter z laškimi protifašističnimi letaki. Razburile so se oblasti, podkrepila se je v ljudstvu volja, da ne gre volit. Zato je bil kraški Mussolini prisiljen do še strožjih odredb.

Volivne komisije so dobile nalog, da naj izdajajo volivcem samo „si“ glasovnice ter da naj po volitvah, pri štetju glasov, določijo toliko „si“ glasovnic, kolikor jih bo pač potreba, da se doseže 80 do 90% plebiscitno glasovanje. Sijajno so izvršile skoro vse kraške volivne sekcije naloženo jim nalogo. Le redka je bila kraška sekcija, ki je dajala obe glasovnici. Pri štetju so pa vse metale „si“ glasovnice, kar iz kupa neporabljenih. Glasovali so fašisti po 5 do 10 in še večkrat. Po vaseh so pobirali kmetom volivne legitimacije in jih porabljali sami za volitev.

Težek naval je morala prestati kraška duhovščina. Kljub pritisku potem časopisja (Piccolo, Popolo di Trieste) ter potom lokalnih osebnih intervencij se duhovščina ni udeležila volitev. Le v Rodiku so fašisti obkolili cerkev, natovorili na zunaj pripravljene tovrne avtomobile vse vernike ter jih z župnikom vred gnali na volišče.

Pri volivnih shodih so skušali fašisti imeti vedno poleg sebe duhovnike. V Tomaju je moral župnik Kjuder prisostvovati shodu, ravnotako drugi duhovniki v nekaterih drugih krajih. „Piccolo“ in „Popolo di

Trieste“ sta skušala to čimbolj izrabiti v propagandne namene in sta o tem zmagoslavno pisala. Poročala sta tudi o duhovnikih, ki niso bili pri shodih, tako na pr. o Butkoviču iz Zgonika, ki je proti tem častnikarskim vestem zastoj protestiral.

Čisto svoje vrste so bili ti kraški shodi. Več je na njih padlo groženj in pretenj kot pa lepih besed. Nekateri fašistični govorniki niso hoteli govoriti slovenski ali pa vsaj dati prevesti svoje govore. Neki govornik je celo nahrulil kmete, ki so želeli tolmačenja v lastnem jeziku. Nesramno je, je rekel, da se niste še v 10 letih naučili toliko italijanski, da bi me razumeli. Znani renegat Compare v Dutovljah se je pa na shodu takole izrazil: „Ako se Kras abstiniira in ne pojde volit, bo vojaštvo zasedlo Kras in proglašilo čezenj preki sod.“

V Saležu je učitelj pri volivni agitaciji trdil, da zadene tistega, ki ne pojde volit, globa 1500 lir. Isti učitelj je v Gabrovici pri Proseku ljudem zabičeval, naj „si“ glasovnico dajo predsedniku, „no“ pa onemu, ki bo stal pred kabino. Na Istrskem Krasu v Ospu so od župnika Malalana zahtevali, da mora v cerkvi agitirati za volitve. Ker tega ni hotel, so ga spravili pred cerkev na shod. Podašt je govoril, ljudje ga niso razumeli, nato je zahteval od župnika, da naj ponovi ljudem njegov govor. Župnik je rekel: „Jaz pojdem volit, ker sem primoran, vi pa napravite po vaši vesti!“ Podašt je bil ves besen.

Nekaj svojih shodov so fašisti filmirali. Najraje seveda prihajanje ali pa odhajanje k maši. Zaprli so ceste in vse izhode s stražami ter pred edini izhod postavili filmskega operaterja, za njim pa je stal Grazioli ali kak drug fašistovski veljak z miličniki in navadnimi fašisti z žilovkami. Dvignil je hijerarh roko v rimski pozdrav, fašisti žilovke, mimo idočim vernikom, ženam, otrokom, možem so kar same pri takem pogledu šle roke k višku, operater pa je vrtil ročico svojega aparata. Po vseh kino-dvoranah Italije kaže državno podjetje „Luca“ sijajne shode in plebiscitne povorke kraškega ljudstva. V Divači so od vseh strani pripeljale koriere volivce. Ljudje so morali iti volit. Po volitvah se ni smel nihče ganiti. Vse zastraženo. Ko je podašt dal znamenje, so se morali volivci začeti premikati. Grazioli je stal od strani. Vsako toliko časa znamenje za vpitje: „Viva il Duce!“ Godba Leginih vrtecev je svirala. Ljudje so morali dvigati roke ter hoditi po trgu gori in doli. Sedaj od leve, kasneje od zadržaj je operater vrtil ročico. Na dano povelje podaštata se je komedija ustavila, Klavdijeve vislice slovenskega ljudstva so se dvignile in Gelerjev klobuk graziolijeve marke se je odstranil. Podašt je vskliceval kot kak postajenačelnik imena krajev in koriera za kuriero potlačeni in osramočeni ljudi je odhajala v svoje žalostne in bedne kraške domove. Otroci so se nedeljo pred volitvami, na Sv. Jožef in na dan volitev do dobra sprehodili s svojimi učitelji. Brez maš so jih gonili okoli, filmirali in preoblačili.

Ponekod se je tu pa tam ljudem posrečilo zbežati. Tako celo v Sezani, kjer je z muko skupaj spravljeni sprevid kar naenkrat skopnel pred začudenimi fotografra očmi.

Nekaj vesti iz raznih krajev.

Zgonik.

S posebno silo so se vrgli fašisti ob volitvah na Zgonik. Shod je priredil v Zgoniku sam Cobolli. Ker so fašisti vedeli, da ljudje nepridejo na njihov shod, so izrabili priliko sv. maše, ter so na sv. Jožefa dan zastražili okolico verke, da bi ne mogel nikče zbežati. Župnik Butkovič se je v ornatu ravno podal pred oltar, da bi pričel maševati. Do njega primaha urnih krač deželni fašistovski tajnik Cobolli, ter ponudi župniku roko. Ta tranotek so filmirali. Filmirali so tudi prihajanje ljudi k maši, ter film izdali kot festoso *accorrere della popolazione carsica ai comizi fascisti* (Slavnostno zbiranje kraškega prebivalstva na fašističnih zborovanjih). V „Popolo di Trieste“ so nato brž poročali o sijajnem volilnem shodu, ter o sprejemu političnega tajnika Cobollija od strani domačega župnika. Župnik Butkovič je proti taki laži protestiral pri uredništvu „Popola die Trieste“, njegova zahteva po preklicu pa seveda ni bila uslišana.

Volit so morali priti vsi slovenski železničarji iz Italije. Za vsak oddani glas se je dobila nakaznica za liter vina. Tajnik učitelj je prejel par dni pred volitvami trikrat po 800 lir.

V Zgonik, Samotarce in Salež so se pripeljali miličarji s tovornimi avtomobili že ob 6. uri zjutraj. Budili so ljudi od hiše do hiše. Kjer jih niso dovolj hitro ubogali, so jim razbili hiše. S sunki so spravili napol oblečene in še zaspale ljudi pred cerkev v Zgoniku, kamor so že učitelji privedli šolsko mladino,

oblečeno v „balillo“. Proseška in kriška godba sta godli in „balilla“ so plesali pred cerkvijo... Pri vseh izhodih in stezah so stražili karabinieri in miličarji, vrtil se je filmski aparat ter snimal slike ujetih slovenskih ovc.

V volilni dvorani so dajali samo „si“ glasovnice. 60 volivcev je kljub silnemu terorju zahtevalo „no“ glasovnice. Tri so vrgli prazen papir v žaro, in le te tri so šteli, vseh onih 60 pa je postalo „si“.

Štanjel.

Na volivni shod ing. Cacceseja so spravili samo par obrtnikov, ki so se bali za svoje licence.

Malo pred volitvami se je pojavil v naših krajih napol — učitelj Giraldi. Skupno z občinskima uradnikoma Čehovinom in mlajšim Škofom ter fašistom Zego iz Hruševce.

Korijera iz Trsta, last podjetja Impresa Triestina, je pobirala ljudi od hiše do hiše. Kdor se je upiral, so ga s silo vrgli v korijero. Giraldi je plačeval povsod za pijačo.

Starejšim ljudem so dali na razpolago mesto obeh samo trobarvno glasovnico.

Brigadir Pietro Barnaba ter dodeljeni mu orožniški „appuntato“ sta na ukaz fašistovskega tajnika poklicala na orožniško postajo Jožefa Jakumina in Antona Švagelja, oba iz Štanjela, ter ju strahovito pretepla in sicer enega navrhu v kuhinji, drugega spodaj v kleti.

Vsi vojaški novinci se morajo udeleževati predvojaških vaj.

Štanjel.

(Dodatno poročilo.)

Pred volitvami je fašistični „Caposquadra“ Josip Zega, po domače „grof“, iz Hruševce pretil s konfinacijo vsem onim, ki bi govorili proti plebiscitu.

Na večer pred plebiscitno je občinski komisar zbiral svoje „brave“ in z njimi določil, kako bodo gonili s silo na volišče bolj uporne volivce. Sklenilo se je tudi, da bodo smeli bolniki glasovati po pooblaščenih. Na predvečer se je prikazal fašistovski kandidat za goriško pokrajino ing. Caccese. Njemu je poročal krajevni fašistični tajnik Giraldi, da se je ponižal v korist plebiscita ter da je govoril volivcem na srce v slovenskem jeziku...

Vsebina Caccesejeva nagovora na volivce je bila sledeča: „Kdor ne gre volit, se bo smatral kot izgubljena ovca in se bo s silo prignal k žari.“

Glasovnice v štanjelskem volišču so se, kot na raznih drugih voliščih, razlikovale po pečatu; pri pritrjevalnih glasovnicah je bil pokončen, pri nikalnih pa narobe. Poleg tega so imele pritrjevalne glasovnice odrezana dva vogala, nikalne pa le enegal

Pred vrati volivne dvorane je Zega v družbi z drugimi pajdaši strašil volivce, češ, da naj pazijo, ker je glasovanje javno!... Ko je volivec oddal glasovnico, si jo je predsednik ogledal in dal tajniku znamenje, ali je pritrjevalna ali nikalna, kar je ta s črto, odnosno s piko zaznamoval v seznamu volivcev.

Iz Kobilje glave je vozila v Štaniel koriera. Prvikrat je pripeljala samo 2 volivca. Brž je volivni odbor poslal v Kobiljo glavo polno fašističnih strahovalcev, ki so čistili hišo za hišo, strahovali družino za družino ter na tak način izpraznili Kobiljoglavo.

Pred zaključkom glasovanja so odgnali iz komisije tri domače skrutinatorje (števece glasov). Ostali so pri stvarjanju volivnega rezultata predsednik komisije, občinski komisar, fašistični tajnik Giraldi, občinski tajnik Bogumil Čehovin, železniški uradnik Toccafondi in gostilničar Filip Kočevar. Lepo so si med seboj napravili sledeč izid štanjelskega „plebiscita“: 400 glasovnic „si“, 61 z „no“ in 40 neveljavnih z „no“.

Štjak.

V Štjaku je od 173 vpisanih volivcev glasovalo 85, po uradni statistiki pa vsi. Od volivcev iz Avberja jih je glasovalo 26. Ljudje so utekli v borov gozdlič za vasjo. Prišel je ponje podašt že pod večer. Spravil jih je le par skupaj, ki so šli glasovat še po sedmi uri, čeprav bi moralo biti po postavi volišče takrat že zaprto. Volivci iz Utovelj, ki so imeli volišče v Tomaju, so se vsi vzdržali volitev, dasi so letali skozi vas celi dan avtomobili in lovili volivce. Skoro ničeva je bila udeležba volivcev iz Skopega (volišče v Dutovljah). Po statistiki je bila udeležba seveda ogromna! V Loki in sosednih vaseh na Krasu je bil posebno vnet za plebiscit in je silno agitiral med ljudstvom „Cavaliere Muha“ iz Lokve, tako, da mu je italijanski član komisije izjavil, da res zasluži s svojim delo-

vanjem biti „cavaliere d'Italia“. V Tomaju je bil eden najbolj vnetih fašistov neki Viktor Šonc, bivši dopisnik slovenskih listov, ki je s slovensko podporo dovršil kmetijski tečaj v Jugoslaviji. Iz Tomaja je volilo kakih 10 volivcev, iz Križa Tomajskega nihče, iz Dutovelj 12 oseb. Ko je prišel dopoldne Giunta na volišče, ni oddal še noben domačin glasul! Iz Koprive in sosednje vasi je od 83 volivcev glasovalo le 36. Uradno pa izhaja, da so vsi glasovali. V Divači so do 10. ure, ko ni skoro še nihče glasoval, dajali volivcem po dve glasovnici, od tedaj dalje le eno in sicer samo „si“. V Komnu se se fašisti poslužili tradicionalnega volivnega sredstva. Opijanili so vse volivce. Skoro neverjetne so množine, ki so jih tega dne iztočili krčmarji zastoj na račun fašja.

Nekoliko volilnih nasilj iz tržaške okolice.

(Glej, Prosek, Trebče, Padriče.)

V Rocolu so volivcem sicer izročali dve glasovnici, toda obe pritrjevalni.

V Rojanu so lovili volivce v popoldanskih urah po stanovanjih in na njivah.

V Nabrežini so dajali nekakšne „buone“, t. j. nakazila, da si sme posestnik takega listka naročiti v katerikoli gostilni jedi in pijače za 3 lire.

V Sv. Križu pri Trstu so bile na razpolago samo glasovnice „si“. Veliko volivcev tega okraja je bilo v tržaških zaporih, kar pa ni bilo v oviro, da bi fašisti ne glasovali zanje. Posebno se je izkazal kot agitator Ivan Košuta, gostilničar nasproti župnišču. Že na predvečer je vabil ribiče vsakega zase k sebi in jim prigovarjal, da bi šli drugi dan združeni na volišče, a je s svojim načrtom pogorel.

Na Lovcu pri Trstu so upravičenim volivcem, ki bi morali na volišče na Katinaro, fašisti kar na cesti, v gostilni ali pa na domu odvzemali volivne legitimacije ter šli sami na volišče, nakar so lastnikom legitimacije vračali.

Prosek.

Na predvečer plebiscita so se pojavili na Proseku trije z revolverji in žilovkami oboroženi miličniki. Šli so v gostilno gospodarskega društva. Eden iz med njih se je vstavil z nastavljenim revolverjem pri vratih, drugi pri oknu, tretji pa je zahteval od nekaterih prisotnih, ki jih je moral imeti od poprej v evidenci, da se legitimarajo. Predvsem se je spravil na odpuščenega železničarja Kocbeka. Ker pa je ta zahteval, naj se prej legitimira on, da bo vsaj vedel, s kom ima opravka, ga je začel tepsti in mu je odvil železniško legitimacijo. Nato se je obregnil nasilnik ob nekega Segulina, tudi železničarja, ki je dobil izrecen ukaz, da mora iz dalnje Južne Italije v svoj rojstni kraj Prosek na volišče in tekem 4 dni zopet nazaj na službeno mesto. Tudi njega je že omenjeni fašist pretepel in mu odvil železničarsko legitimacijo in list za brezplačno vožnjo. Kocbek in Segulin sta se takoj podala na vodstvo fašja in tam protestirala proti nasilju. Fašistični tajnik se je delal kakor da nič ne ve o stvari in da sploh dvomi, da bi se moglo kaj takega zgoditi. Telefoniral je tudi fašističnemu tajniku Federiciju na Opčine. Ker pa je Segulin dalje protestiral in zahteval svojo legitimacijo in vozni list, češ, da se drugače ne more vrniti na svoje službeno mesto, ga je skušal pomiriti. Drugi dan pa se je zgodil čudež. Zločinca niso prijeli, pač pa je fašistovski tajnik lastno-ročno izročil Segulinu ukradeno legitimacijo in vozni list. Železničarju Kocbeku so pa fašisti vrnili legitimacijo šele za teden dni. Baje mu jo je vrnil postajenačelnik na Proseku. O kaki aretaciji zločinskih fašistov seveda ni bilo govora.

Trebče.

V soboto popoldne ob 16. uri, na predvečer volitev, so se prikazali v vasi tuji možje v civilu. Nekateri izmed domačinov so spoznali v tujcih železničarje iz Južne Italije, ki so sedaj nastavljeni na Opčinah. Oboroženi so bili z revolverji in s pletenimi jermeni, ki so nosili na koncu svinčene kroglice. Ustavili so se v bližini prejšnje društvene gostilne ter so ustavljali vse mimo idoče in jih preteпали. Tako nekega 56-letnega Stojkovića in njegovega sina. Bivšega starejšino, 63-letnega Jakoba Kralja, so ponovno pretepli in sicer v gostilni pri Stihlerju. Gostilničarja ni bilo, gostilničarka se je pa iz strahu skrila. Dalje je bil pretepen tudi Anton Kralj pok. Šime; 70-letnega starčka Lovrenca Kralja so ponovno pretolkli s korbacem; dobili so svoj delež udarcev še 26-letni Danilo Kralj in še mnogi drugi vaščani, ki so šli mimo. Fašistični tajnik z Opčin Federicij je dal naslednjega dne Lovrencu Kralju 20 lir, da bi o dogodku molčal.

Inscenirano je bilo splošno pretepanje po Trebčah po Federiciju samem na ščuvanje dacarja „Romea“ iz Trebč.

Preteпали so tudi vaščane v Padričah.

Studeno pri Postojni.

Pri volivni propagandi je bilo vsem gozdnim delavcem naše vasi od strani „Windischgraetz“ ukazano, da morajo iti volit. Kdor ne bi šel, bi bil odpuščen. Tako so morali iti vsi volit.

Volivci v ogromni večini sploh niso imeli v rokah glasovnic, ampak je glasoval zanje miličar, dodeljen volivni komisiji, ki je lepil glasovnice. Volivci so dali na razpolago le svoje volivne legitimacije.

Istra:

Krvavi plebiscit. Novi narodni mučenik pok. Ivan Tuhtan. Streljanje, pretepanje in zapiranje po celi Istri. Samo ena glasovnica. Mesto istrskega naroda volile povsod volivne komisije.

Niso se nesrečnim istrskim seljakom še prav dobro zacelile rane, zadobljene v groznih, nasilnih volitvah l. 1921. in 1924., ni še ugasnil spomin na rjoveče, pretepajoče škvadre fašistov, še marsikak reven krov požgan v l. 1921 in 1924 ni še zadobil strehe, zdravje pokvarjeno v puljskih in koprskih zaporih ni še dobilo svoje moči v prostosti, ko je že šel zopet v letošnji spomladi glas preko prestrašene, izmučene, stradane Istre: volitve bomo imeli 24. marca. Od zapuščenih kvarenskih otokov preko cele Istre gori do zelene Vremščice in pa tržaških predmestij je vse onemelo v tih grozi: Ne gremo na volišče! Ne poskušamo več volivne groze fašističnega aparata. Nočemo rdečega petelina na naših kočah.

Prav do volitev samih, do žalostnega in za fašistični režim sramotnega 24. marca, ni ganila v celi Istri živa duša proti plebiscitu burki, proti ogromni fašistični propagandi. Le ena sama želja je bila v srcih tisočeri istrskih seljakov: Biti lepo doma v miru, pustiti vse pri miru, naj se razvijajo volitve kakor hočejo. Od režima nima Istra ničesar pričakovati, kvečjemu le še večje nasilje, ako bi izjavila, da ga moče več prenašati radi gorja, ki ga ji je prinesel in še vedno prinaša.

Pa sta bila sila in pritisk močnejša od straha, sedanjost krepkejša kot žalostni spomini. Prav po vseh vaseh so dobili seljaki odločna povelja, da se morajo vaščani ene in iste vasi zbrati skupaj in z zastavo na čelu korakati v zgodnjih jutranjih urah na volišča. Povsod so podeštati, občinski uslužbenci, laško učiteljstvo, karabinieri, .financi, miličarji ter fašistična mladina iz Pulja, Pazina, Labinja, Kopra, Poreča in drugih mest zabičevali ubogim istrskim seljakom: gorje, ako ne greste na volišče; odrekla se vam bo vsaka pomoč, odbila vsaka prošnja in uloga na urade, obrtnikom se bodo vzele koncesije, vpokojencem pokojnina, povečali vam bomo davke, ne dobite potnega lista za izselitev i. t. d. V mnogih selih so pretili z globo, karabinieri so pretili s konfinacijo in zaporom vsem onim, ki ne bi šli volit. Po nekaterih krajih so zaprli vplivnejše osebe, drugim pa so zapovedali hišni zapor. Stotinam delavcev, zaposlenim pri prekopu za izsušenje Čepiškega jezera, je bilo naloženo, da morajo dan po plebiscitu prinesiti volivno legitimacijo s pečatom volivne komisije, da so glasovali, sicer da bodo odpuščeni. Duhovniki so morali raz prižnice pozivati ljudstvo, naj gre volit. Enako so morali duhovniki tolmačiti volivcem govore, ki so jih držali v laškem jeziku razni fašistični veljaki, ki jih pa domače ljudstvo ni razumelo.

Le počasi ter poredko prihajajo vesti iz Istre. Ni še popolna razgrnjenost zagrinjala nad onim valom nasilja in goljufije, ki je 24. marca preplaval Istra. Nihče se ni nikjer upal upirati, pa je vendar tekla kri, streljalo na ljudi v raznih krajih, bili so zopet ljudje pretepani, zopet so se napolnili zaporji.

Ni potreba gomilati ogorčenih besed. Naj govorijo svojo težko besedo poročila:

... Na dan volitev ni bilo skoro nikjer na razpolago obeh predpisanih glasovnic, pritrjevalnih in nikalnih. Večina volivcev je prejela le eno glasovnico (pritrjevalno) in še to zalepljeno. V dobri tretini volišč pa seljaki glasovnic sploh videli niso. Volivec je moral samo pokazati volivno legitimacijo, nanjo je pritisnil predsednik pečat in volivec je opravil. Volila je zanj komisija...

V Buzetu so pa vendar tri osebe dosegle, da so mogle glasovati „no“. Iz volivne dvorane so jih zato peljali naravnost v zapor ter jih tamkaj pošteno pretepli.

Vrhopolje pri Kozini.

Iz Vrhopolj pri Kozini ni hotel iti noben volivec. Volišče so imeli v Dolini, v šoli v Krvavem potoku. Zato je prišel nad Vrhopolje sam podeštati Radovani v spremstvu 5 orožnikov. To je volivce še bolj razjarilo tako, da sploh ni šel nobeden volit. Po uradnem poročilu so pa vsi glasovali, ker je zanje glasovala komisija. Šlo je volit le 40 volilcev iz Gročan. Zato je podeštati Radovani zagrozil, da se bo silno maščeval nad predsednikom tamkajšnjega razpuščenega društva — Angelom Škerljem. Silno slaba je bila tudi udeležba v sami Dolini. Uradna statistika pa jo je seveda po zaslugi volivne komisije napravila ogromno.

Jelšane.

Izmed približno 500 volivcev je le eden volivec dobil oboje glasovnic in še tega so vprašali, kaj bo volil. Dobili so odgovor, da „no“. Preveč v skrbeh, da jih bo morda več takih odgovorov, so kratkomalo spremenili taktiko ter vsakega posebej vprašali, kaj bo volil: „Vota si o no?“ Nobeden od vprašanih volivcev ni dobil obeh glasovnic, ampak samo trobarvno za „si“.

Do 10. ure ni bilo skoraj nič udeležencev, zato je podeštati odposlal svoje priganjače, predvsem pa Grilja, ki je ljudi direktno priganjal, jemal legitimacije, klical, pretel in plačeval za vino. Občina je dala na razpolago 5000 lir za vino. Grlj je nabral približno 100 volivnih legitimacij ter z njimi isto tolikokrat volil. Neki mož iz Dolnj je prinesel 72 volivnih legitimacij naenkrat, da so z njimi volili brez volivcev. Ravnotako so nekateri priganjači iz drugih vasi volili po 5 do 10 krat. Na tak način so prišli v Jelšanah do 80% glasovanja.

Krvavo strahovanje miličarjev. Ubit zavedni Hrvat Ivan Tuhtan, ranjen Bortulin in več drugih. Kot iz vseh sel pazinske okolice, tako so tudi iz vasei Trviža morali iti seljaki na volišče. Gruča Trvižanov je korakala z učiteljem Ballasinom na volišče. Za njim so korakali kmetje iz Berma. Ko pridejo do takozvanega Kazmišbrega, zaslišijo kmetje strele iz borovega gozda. Volivci so bili vsi udani v svojo usodo, pokorni fašistovskemu priganjanju in so mislili, da hočejo fašisti v objestnosti po svoji navadi le povečati veselo razpoloženje ter so hoteli mirno korakati dalje. Toda že je zaječelo dvoje, troje izmed njih, se opoteklo po cesti ter zgrudilo na tla. Prvi je bil zadet neki Bortulin iz Trviža, smrtonosen strel v trebuh pa je dobil 63 let stari zavedni seljak Ivan Tuhtan iz Trviža. Seljaki pogledajo proti gozdu, vidijo postave, oblečene v miličarje, ki streljajo nanje neoborožene. Nekateri padejo na tla kraj ceste za kamne, se plazijo po tleh, vse se razbeži po polju. Fašisti pa hajdi na lov za še živimi in zdravimi seljaki. Polovili so enega za drugim, jih spravili zopet na cesto, postavili v kolono ter jih gnali na volišče v Pazin. Tam je predsednik volivne komisije odajal zanje glasovnice s „si“. Nato so jih pogostili in upijani v prostorih nekdanjega Narodnega doma v Pazinu.

Umirajočega Tuhtana so prepeljali v Pulo, kjer je podlegel zadobljeni rani. Vasi Berm in Trviž pa nista tisti dan še izpili kupe gorja do konca. Popoldne so fašistične tolpe poplavlile Berm, kjer so hoteli vse zažgati, ubiti in pretepti. Pretepli so celo vrsto ljudi ter odpeljali nekega Jakoba Vivoda in njegova sina Danila, ki je še vedno v zaporu, kjer ga neprestano bijejo. Izmed 10 prič, ki lahko izpričajo, da je bil z njimi v napadeni gruči ter zbežal smrti izpod Kazmišbrega, ni bila nobena zaslišana. Aretirali so tudi učitelja Marka Zlatiča, ker je šel zgodaj volit. Zaprli so še par drugih domačinov.

V Trvižu pa ni fašistična tolpa dobila nakogar doma. Vsi domačini so zbežali. Ostala sta doma le Peter Sironić in njegov sin. Nju so pobrali in odgnali v zapor.

Po vesteh, ki polagoma prihajajo, so streljali na uboge selske nele pod Kazmišbregom, ampak tudi v Brestovici na Drezelju, v Vižnjanu, v okolici Žminja ter še v raznih drugih krajih.

Žilavke, moškoti, bajoneti, pesti in streli so spremljali istrske seljake na njihovi prostovoljni poti v plebiscitno dvorano, kjer je zanje glasovala komisija.

Barban. Na Sv. Jožef, 19. marca, je držal volivni govor poslanec Bilucaglia iz Vodnjana. Med drugim je izvajal: „Mi imamo enega kralja, t. j. se-

daj Mussolini.“ Na podlagi tega so se mnogi odločili, da pojde večina na volišče, saj da bo tako nastala meščanska vojna, spor med kraljem Emanuelom in novo izvoljenim „kraljem“ Mussolinijem, kar bi pomenilo konec fašizma. Gotovo se je poslanec Bilucaglia izrazil na tak način samo zato, da bi nezadovoljne seljake spravil na volišče.

Pa kljub vsem tem mahinacijam je na dan volitev glasovalo le deset odstotkov volivcev v dopoldanskih urah. Občinski sluga je zato ob 12. uri, po dokončani maši razglasil, da naj pridejo volit zgotovo vsi oni, ki niso še volili, ker da je glasovanje obvezno. AN ta poziv se jih je le malo odzvalo. Zato so začeli tedaj z fizično silo tirati volivce na volišče. Miličarji in kaarbinieri so ustavljali na cesti vsako možko osebo in jo pošiljali volit za one, ki se niso bili osebno odzvali. Volili so tako celo taki, ki so sedeli po 10 let v ječi. Mnogi fašisti so volili po trikrat in še večkrat. Ker pa je bilo še vedno premalo s silo in goljufijo nabranih glasov, so z avtomobili pobirali in vlačili ljudi iz hiše do hiše. Cel popoldne so avtomobili rekvirirali ljudi v Raklju, jih vozili na volišče k Sv. Mariji od Zdravlja v Streljičih in nazaj. Večina volivcev je dobila v roke samo glasovnico s „si“.

Koncem koncev je bil izid plebiscita sledeč: Volišče v Streljičih: vpisanih volilcev 500, volilo jih je „si“ 419, „no“ 6, ni volilo 75.

Občina Barban: Volišče v Barbani: vpisanih volivcev 596, volilo jih je „si“ 283, „no“ 41, ni volilo 272.

Plebiscitne zasluge istrskih volivnih komisij. Za enkrat navajamo samo par izmed njih:

Volivcem iz Ospa, ki so imeli volišče v Dekanih, so dejali samo eno glasovnico, namreč ono s „si“.

V Materiji so pa kar očitno postavili na mizo pred volivno komisijo dve žari, eno za pritrjevalne, eno za odklonilne glasovnice. Na okoli pa je na stotine priganjaških fašistovskih oči gledalo to javno tajnost plebiscita in sodilo prestrašenega volivca. En cel teden so zaprli 60 letnega Antona Korena (po domače Boščo), ker ni šel glasovat in je ležal bolan doma.

V Harijah, Dobropolju in sosednjih vaseh pa so dali volivne legitimacije, ki dajejo pravice do volitve, samo nekaterim bolj premožnim kmetom in trgovcem. Oddani so bili glasovi vseh upravičenih volivcev. Zanje je poskrbela dična volivna komisija.

Na vsej Koprčini so dajali volivcem samo eno glasovnico in sicer samo ono „si“ in še to zalepljeno. Isto se delale komisije v celi Puljščini.

V Dekanih se je neki volivec kljub vsemu terorju toliko ojunčil ter je zahteval na podlagi zakona še drugo glasovnico. Komisija je skočila pokonci ter mu je ni hotela dati. Gregorič je vstrajal. Vrgli so mu jo nato na mizo in sicer samo to. Gregorič jo je del ostentativno pred vso komisijo v žaro. Toda pri štetju glasov je pa le niso šteli.

Po volitvah. Občinski komisar Baiardi preti: „Vengano pure quei mascalzoni di Njivice, Snežatno e Hum, mostrero ben bene cosa vuol dire l'avversione al fascismo.“ (Naj le pridejo k meni oni potepuhi iz Njivic, Snežatnega in Huma, jim bom že pokazal, kaj se pravi nasprotovati fašizmu.)

Do dna!

V današnji številki „Primorskega Glasa“ smo zbrali le prve vtise in prve vesti o veliki burki fašističnega plebiscita. Da podamo čim vernejšo, jasnejšo in prav podrobno sliko o plebiscitu, naprošamo vse naše brave in prijatelje, da nam sporoče vesti iz posameznih krajev, ki še niso bile obravnavane v današnji številki „Primorskega Glasa“. Nasilje in prevare so bile približno povsod enake, zato je naštevane tu pa tam monotono, toda kljub temu potrebno, da do konca, prav do zadnje vasi in podrobnosti razkrinkamo vele-organizacijo plebiscitnega blufa.

Mi Slovenci imamo s plebisciti žalostno izkušnjo in ne smemo tudi sedanjega fašističnega pustolovskega plebiscita podcenjevati in iti preko njega preziraje, ker sta mu manjkala dva glavna predpogoja: svoboda in tajnost. Pridejo na nas še težje preizkušnje v tem oziru ter je zato potrebno, da poznamo natančno, kot smo spoznali nemške, tudi italijanske metode potvarjanja izraza ljudskih mas. Zato jih spoznajmo prav do dna, pa četudi bi se pot popolnega znanja zdela brez konca!